

Pregledni rad

UDK 821.163.4-992.09 Vuković S.

Sofija KALEZIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

pgstudio@t-com.me

PUTOPISI I REPORTAŽE SLOBODANA VUKOVIĆA

**(*Proljeće u Bronksu, U podnožju Kordiljera,*
Priče iz Australije i Suncokreti na Trafalgaru)**

Literarna putopisna forma kao izraz privatnog umjetnikovog života, dodira sa novim sredinama i njegovog intimnog reagovanja na sličnosti i razlike sa poznatim kulturnim kodovima, nije rijedak oblik kako u starijoj, tako i novijoj crnogorskoj književnosti. Ovakav presek putopisne proze koja je potekla iz pera domaćih autora moguće je vršiti počev od Marka Cara i njegovih opisa Boke Kotorske, do Ljube Nenadovića koji nije bio Crnogorac, ali je o Crnoj Gori, njenim vladarima i žiteljima bez premca nadahnuto pisao, do savremenijih putopisaca kakvi su bili Pavle Đonović, Dušan Kostić, Draško Šćekić, Miroslav Đurović i brojni drugi.

Plejadi crnogorskih putopisaca i reportera pridružio se svojim obimnim djelom i publicista Slobodan Vuković, potomak čuvenog crnogorskog memoariste Gavra Vukovića. Vuković je višedecenijski novinar, putopisac, autor brojnih studija i kolumni na teme iz javnog i kulturnog života. Autorka dr Sofija Kalezić nas u radu *Putopisi i reportaže Slobodana Vukovića* upoznaje kako sa obimnom bio-bibliografijom ovog autora, tako i sa njegovim najvažnijim zbirkama reportaža i putopisa: *Proljeće u Bronksu, U podnožju Kordiljera, Priče iz Australije i Suncokreti na Trafalgaru*.

Ključne riječi: *Putopis, reportaža, novinarstvo, putovanja, Amerika, Australija*

*Za život su potrebna dva kožna kofera
i diploma u džepu.*

*Ko nije granao na svojim stablima –
neće listati ni u tuđim kulturama.
Slobodan Vuković, „Proljeće u Bronksu“*

Slobodan Vuković rođen je u Beranama 1940. godine. Završio je Pravni fakultet. U novinarstvo je ušao veoma rano, još kao student. Radio je četiri godine u *Indexu*, listu studenata Novosadskog univerziteta i viših škola Autonomne pokrajine Vojvodine, tada najčitanijem listu u Vojvodini. Bio je član prve redakcije lista *Koraci*, glasila Saveza omladine Crne Gore, zatim direktor Informativno-dokumentacionog centra Titograda i glavni i odgovorni urednik nedeljnog lista *Titogradska tribina*, sekretar Matice iseljenika Crne Gore, sekretar Republičke konferencije SSRN Crne Gore, glavni i odgovorni urednik dnevnog lista *Pobjeda* u dva mandata, glavni i odgovorni urednik Novinske agencije Tanjug.

Izvištavao je iz Ujedinjenih nacija, Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Latinske Amerike, Australije, Kine, Indonezije, Rusije, niza evropskih zemalja. Svoje putopisne reportaže objavljivao u *NIN-u*, *Pobjedi*, *Politici*, za grebačkom *Danasu*, sarajevskom *Svijetu*... Autor je šesnaest knjiga. Jedan je od rijetkih novinara koji je intervjuisao dva generalna sekretara Ujedinjenih nacija. Njegova zbirka *Ljudi i vrijeme* je prva knjiga intervjuja u savremenoj crnogorskoj publicistici.

Vuković je objavio: *Razgovori sa Stijovićem* (Muzeji i galerije Titograda, 1964), *Ljudi i vrijeme* (Univerzitetska riječ, Titograd, 1986), *Crna Gora na Menhetnu* (Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, 1988), *Neki naši dani* (Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Titograd, 1992), *Djetelina sa četiri lista* (Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 1993), *Daleki bliski svijet* (Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, 1996), *Lakše bi se živjelo ako bi se praštalo* (Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2001), *Proljeće u Bronksu* (IP Prosveta, Beograd, 2003), *Proljeće u Bronksu* (drugo autorsko izdanje, Podgorica, 2006), *Između dva neba* (NIN, Beograd, 2009), *Crna Gora, Tito* (Savez udruženja boraca NOR-a i antifašista Crne Gore, Podgorica, 2010), *U podnožju Kordiljera* (Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2012), *Priče iz Australije* (Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2013), *Suncokreti na Trafalgaru – Putovanje s piscem svijetom i vremenom* (Unireks, Podgorica, 2015), *Podgorički medaljoni* (autorsko izdanje, Podgorica, 2016), *Crna Gora, Tito* (drugo izdanje, Savez udruženja boraca NOR-a i antifašista Crne Gore, Podgorica, 2020), *Podgorički medaljoni* (drugo autorsko izdanje, Podgorica, 2018), *Putokazi Slobodana Vukovića* (priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković, izdavač porodica Vuković, Podgorica, 2021).

Vuković je u svijet novinarstva ušao veoma rano, još kao student. Brojne putopisne reportaže objavljivao je u prestižnim listovima širom ex-Yu prostora, a bio je i specijalni izvištač iz UN i evropskih i svjetskih zemalja. U toku bogate žurnalističke karijere razgovarao je s velikim brojem istaknutih umjetničkih ličnosti našeg vremena: Petrom Lubardom, Veljkom Petrovićem,

Milom Milunovićem, Desankom Maksimović, Mihailom Lalićem, Brankom Čopićem, Ristom Stijovićem, Milanom Konjovićem, Gustavom Krklecom i dr. Živi u Podgorici. Član je Udruženja književnika i Udruženja novinara Crne Gore.

Putopisne reportaže objavljivao je u mnogim prestižnim listovima širom ex-Yu prostora, a bio je i specijalni izvještač iz UN i evropskih i svjetskih zemalja. Njegove knjige su promovisane u Podgorici, Beranama, Cetinju, Baru, Herceg Novom, Tivtu, Kotoru, Nikšiću, Andrijevići, Budvi, Baru, Beogradu, Novom Sadu, San Pedru, Detroitu, Sidneju, Kopenhagenu, Parizu i Njujorku. Za svoj rad dobio je brojne nagrade i priznanja, kao što su Orden Republike, Nagrada „21. jul“ i ostale.

Autor je šesnaest objavljenih knjiga intervju a i putopisnih reportaža. Njegova zbirka *Ljudi i vrijeme* prva je knjiga intervju a u savremenoj crnogorskoj publicistici, a *Djetelina sa četiri lista* proglašena je u Australiji i Novom Zelandu najboljom knjigom koja se do sada pojavila o našem iseljeništvu. Knjiga nazvana po stihu Desanke Maksimović – *Lakše bi se živjelo ako bi se praštalo*, svjedoči o Vukoviću kao autentičnom putniku i vrsnom novinaru koji je znao kada, kako i šta da pita svoga sagovornika. Kroz svoja ostvarenja, on je na znalački način podario vrijeme i predjele ljudima, a razgovor učinio opštim dobrom.

Iz ovih knjiga intervju a čitalac lako može odgonetnuti zašto je Vuković vodio razgovor baš sa tim umjetnikom upravo u tom trenutku. On cijeni svog gosta i prihvata ga sa domaćinskom neposrednošću i topline. Vukovićevi intervjui predstavljaju metodološki obrazac kako se realizuje ova žurnalistička forma. On je vješto birao svoje sagovornike, a svojim knjigama intervju a je dokazao da razgovarati prije svega znači – naučiti slušati. Njegovi sagovornici su istaknuti poslenici iz različitih društvenih polja (kultura, nauka, politika, privreda, sport), pa aktuelnost njihovih odgovora i slika datog vremena istovremeno predstavljaju građu za analiziranje nekadašnje jugoslovenske društvene istorije.

Zbirka kratkih narativa *Podgorički medaljoni* stoji na granici između dnevničke hronologije i novinarskih zapisa. Knjiga *Crna Gora, Tito*, nedavno promovisana u kući Rista Stijovića u Podgorici, obogaćena pažljivo odabranim fotografijama, vraća nas u neka naizgled idilična vremena vladavine socijalizma na jugoslovenskim prostorima. U drugoj polovini, autor piše o odnosu između Josipa Broza i njegove životne saputnice Jovanke Budisavljević, kasnije Broz. On prikazuje i portretise cijelu plejadu ličnosti političkog i kulturnog života SFRJ koje su obilježile Titovu vladavinu, na čelu sa crnogorskim komunistima, od kojih su se pojedini nalazili u establišmentu društveno-političkog života nekadašnje Jugoslavije, sve do izbivanja građanskog rata.

Putopis je žanr koji polako „odumire“, najviše zahvaljujući elektronskim medijima koji korisnike svojim tehničkim mogućnostima vode na svaku tačku zemljine kugle. Ali, sudeći po kompletnom kreativnom opredjeljenju Slobodana Vukovića, putopis ima svoju ljepotu jer sadrži tajne priče i pripovijedanja. Ovakav stvaralački stav on je demonstrirao i na predstavljanju svojih knjiga na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost na Cetinju, početkom novembra 2021. godine.¹

Govoreći o novinarstvu kao o profesiji zahvaljujući kojoj je proputovao svijet, Vuković je naglasio da je danas novinarstvo u ekspanziji samim tim što je otvoreno mnogo novih medija, ali da je kvalitet često diskutabilan. U osvrtu na odnos politike i novinarstva, on kaže da je teško govoriti o potpuno nezavisnom novinarstvu jer je prirodno da postoji interes svake stranke ili organizacije, ali prirodno je i da se novinari otimaju pritiscima.

„*Proljeće u Bronksu*“, u predgovoru ove knjige istakao je Pavle Goranović, „je knjiga sa kojom obilazimo gotovo sve meridijane, i to u rasponu od gotovo nekoliko decenija. Naime, Vuković je ovdje uvrstio tekstove koji su pisani od 1978. godine, tako da praktično prisustvujemo atmosferi iz različitih društvenih epoha. Takav postupak nam omogućava da upoređujemo istočnu i zapadnu klesidru, poglede na svijet ljudi koji se nalaze na suprotnim polovima zemljine kugle. A Vuković temi pristupa bez – za ovu vrstu pisma možda uobičajene euforije, bez težnje za autentičnošću i otkrovenju nečeg posve novog, stalozeno izdvajajući amblematične momente priče. Uostalom, mnogi junaci koje je na svojim pohodima otkrio, potvrđuju da su ključne oznake ljudskog postojanja najčešće identične na svim meridijanima. Ipak, prilikom takvih putovanja treba upoznati i predočiti svakidašnji puls tih *dalekih, bliskih svjetova*“.²

Jedne od najzanimljivijih portreta koje Vuković daje na stranicama knjige *Proljeće u Bronksu* su Jura Razmilić iz Čilea, koji je preveo Njegošev *Gorski vijenac* i Mažuranićev spjev *Smrt Smail-age Čengića*. On je godinama, uz pomoć raznih ljudi, tražio riječi koje bi upotrijebio da prevede ova dva spjeva na španski jezik. Takođe, autor opisuje dva naša slikara u Americi, dva Sava – Radulovića i Rakočevića, koji su mu bili domaćini. Na prijemčiv i jednostavan način, Vuković demonstrira dar da primijeti i zabilježi sličnosti udaljenih i različitih svjetova.

Već od početnih poglavlja ove knjige: *Vino i stare knjige, Slike sa Menhetna, U posjeti „Njujork Tajmsu“, Ponoć na San Mišelu, Vojka sa Nijagare,*

¹ U Svečanoj sali FCJK u ponedjeljak, 8. novembra u 12 časova. Na predstavljanju ostvarenja Slobodana Vukovića učestvovali su dr Sofija Kalezić, mr Novica Vuković i autor.

² Pavle Goranović: *(Ne)poznati svjetovi*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Proljeće u Bronksu*, drugo izdanje, samostalno pišćevo izdanje, Podgorica, 2006, str. 9–10.

Njegoš u Santiagu, Slikar Sava iz Čikaga, Jedan dan u Meksiku, Amerika naših snova, Večera u San Francisku, Gordana sa Brodveja – lako možemo uočiti da je ljepota Vukovićevih putopisa u tome što je potraga za gradovima realizovana kroz njegovu posmatračku i doživljajnu prizmu, upravo potraga za zanimljivim ljudskim sudbinama. On je kroki-portretima zabilježio autentične ljude, koji lagano postaju junaci njegovog književnog teksta, sa svim dilemama, egzistencijalnim neizvjesnostima, potrebom da počnu život iz početka, neizbježnim strahom i nesigurnošću.

„Mudri su rekli da su putovanja najbolji univerziteti“, Sergije Lukač navodi u pogovoru ovoj knjizi. „Preleteo je Slobodan Vuković sav zemaljski šar. Od Beograda do Budimpešte do Pekinga i Tokija, pa dalje na jug ka Sidneju, a zatim prema zapadu preko Singapura, Londona, pa opet na jug ka Montevideu, Buenos Airesu. Skoknuo je preko Anda do Santjaga, okrenuo na sever i drugu Ameriku do Čikaga i Njujorka. Stigao je i do Jerevana u Jermeniji, da bi se uvek vratio svom pisaćem stolu u Podgorici. Sejao je svoje medaljone po Crnoj Gori, Vojvodini, beogradskoj štampi. Normalnom čoveku od svih tih gradova zavrtilo bi se u glavi, ali ne i Slobodanu Vukoviću! On je sve vreme imao pouzdan kompas – viši razlog putovanja. Našeg čoveka, pre svega Crnogorca-iseljenika koji, ma koliko uspešan, uvek je nosio onu iseljeničku tugu koja se krije, a sakriti se ne može“.³

Lajtmotiv koji se „provlači“ kroz većinu putopisa zbirke *Proljeće u Bronksu* i *Priče iz Australije* jeste – nostalgija. On kaže da je lako prepoznati naše ljude u njujorškoj Artur aveniji, „po hodu, druženju, sjetnom pogledu. Oni su u Njujorku, ali Njujork nije u njima; duša im je ostala u zavičaju“. Ili: „Ovdje smo fizički a duša nam je u domovini. Kad bi mi neko rekao da ću do kraja života ostati ovdje, ubio bih se“. Živko Nikolić, dok je bio u Americi, Vukoviću kaže: „Gdje bi nam bilo kraja kada bi se trudili i radili kao što se radi u svijetu“.⁴ U tom spletu pojavljuje se i susret sa nasljednikom dinastije Romanovih, pa su njegova šecanja više „ljudopisna“ nego putopisna.

Knjigu dokumentarne proze *U podnožju Kordiljera* čini 40 zapisa o crnogorskim iseljenicima u zemljama Latinske Amerike, koji su iz ekonomskih razloga napuštali Crnu Goru, ali su za nju ostali trajno vezani. Ljubav, patriotizam i nostalgija dominiraju u svim pričama ljudi koji su „trbukom za kruhom“ davno otišli u svijet, đe su stekli materijalnu sigurnost, pa i duhovno bogatstvo, ali i njima i njihovim potomcima neprestano nedostaju zavičaj i Crna Gora. Ilustrovana sa pedesetak fotografija, ova zbirka reportaža je i

³ Sergije Lukač: *Zapisi visokog dometa*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Proljeće u Bronksu*, drugo izdanje, samostalno pišćevo izdanje, Podgorica, 2006, str. 149–150.

⁴ Navedeni citati preuzeti su iz knjige Slobodana Vukovića: *Proljeće u Bronksu*, drugo izdanje, samostalno pišćevo izdanje, Podgorica, 2006.

istorijski dokument o ekonomskim migracijama iz naše zemlje i cjelokupnih južnoslovenskih prostora.

„Uviđajući da gotovo nijedna od država kojoj je Crna Gora bila deo“, u recenziji na ovu knjigu istakla je Bosiljka Pušić, „nije mnogo vodila računa o iseljenicima, izuzimajući interesovanje predsednika Tita koji ih je 1963. godine posetio prilikom boravka u Čileu, autor je učinio napor da pribeleži autentične podatke kako zaborav ne bi izbrisao činjenice ili pamćenje potamnelo. Neverovatno zvuči podatak da je preko 200 hiljada Crnogoraca nastanilo Južnu Ameriku tokom jednog veka, radeći najteže poslove u rudnicima, na seči šuma, izgradnji železničkih pruga. Tamo su pustili korenje i izrodili potomke stupajući u bračne veze, uglavnom sa Španjolkama, mada su često na tle ovog kontinenta stizale čitave porodice, a nekada i čitava sela iz rodne Crne Gore. Velikim pregalačkim radom Crnogorci su u provinciji Čako od prostranog neobrađivanog zemljišta načinili ogromna polja pamuka radeći zajedno sa domicilnim Indijancima“.⁵

Pušić naglašava da je rukopis *U podnožju Kordiljera* ne samo istorijski dokument, već i inspirativno štivo, koje bi se vrlo lako moglo pretočiti u zbirku zanimljivih priča. Kao sekretar Matice iseljenika Crne Gore, koja je osnovana 1962. godine, autor je imao pouzdan uvid u stanje iseljenih Crnogoraca širom Južne Amerike. On prati situaciju od kraja XIX vijeka, koja se nastavlja do današnjeg vremena. Crnogorci su shvatili da će svom potomstvu teško moći da ostave jezik zavičaja, pa su u provinciji Čako osnovali školske i sportske klubove i kulturno-umjetnička društva, njegujući arhaični starinski jezik koji su naučili od dedova. Jedan broj Crnogoraca visoko se pozicionirao na društvenoj ljestvici jer su postali preduzetnici, uzgajivači ovaca i najkvalitetnije vune, dok su drugi utemeljili drvenu industriju. Autor kaže da nije čudo što dolazi do promjene zakona, po kojem nijedan stranac ne može postati građonačelnik.

Koliko je starocrnogorskih iseljenika naseljavalo ovaj kontinent svjedoči podatak da postoji selo koje se zove Montenegrina, upisano u geografske karte Argentine. Elsi Vučinović, rođenoj u Buenos Airesu, čitava porodica došla je iz Lepetana zajedno sa rođacima i ujacima, a ona se udala za Argentinca, uspješnog neurohirurga i političara. U Montevideu (Urugvaj) postoji zanimljiva rijetkost od 1931. godine – spomenik doseljeniku na kojem piše: „Zahvalnost našoj braći doseljenicima“.

Svi putopisi poznaju se po jedinstvenom – vukovićevskom stilu. Sonja Tomović-Šundić u predgovoru knjige *Priče iz Australije* konstatuje: „Autor

⁵ Bosiljka Pušić: *Pupčanom vrpcom vezani za Crnu Goru*, recenzija na knjigu Slobodana Vukovića: *U podnožju Kordiljera*, u knjizi: *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković, izdavač: porodica Vuković, Podgorica, 2021, str. 197.

nam i ovom knjigom otvara vrata čudesnog i usamljeničkog svijeta, neobičnih ličnosti, života i podviga, ali s neskrivenom tugom i osjećajima prema napuštenoj domovini. Sve priče – preuzete iz konkretnih života, uobličene su kao zaokružene cjeline sa pažljivo izabranim detaljima, ocrtavajući zanimljive biografije, ali sa dubokom humanističkom porukom koju nam donosi Vuković sa svih putovanja: idejom da ovi raseljenici zaslužuju sistemsku brigu naših institucija, povezanost u kontinuitetu sa svojom maticom, kako bi na različitim meridijanima ostali trajno vezani njenom kulturom, običajima i vrijednostima“.⁶ Ranije su u inostranstvo išli ljudi nezadovoljni nestabilnim društvenim prilikama ili svojim statusom. Nekada su u svijet išli neuki i polupismeni, a sada idu stručnjaci za razne oblasti da ostvare svoje ambicije i poboljšaju uslove života. U Vukovićevim kratkim reportažama dominantan je geografski prostor koji nije dekor, već autor njime postiže snažnu umjetničku funkciju.

Tekstovi u *Pričama iz Australije* obogaćeni su fotografijama, koje predstavljaju dopunu i koje knjizi daju dodatni čitalački šarm, pa riječ i slika postaju svojevrсни vremeplov. Knjige putopisa i reportaža Slobodana Vukovića predstavljaju pisani dokumenat istorije naše dijaspore. Za Vukovića putovati znači bilježiti i podijeliti razgovor sa drugima. Svoja putovanja on je podijelio sa čitalačkom publikom svih prostora, uzrasta, životnog i čitalačkog iskustva. Njegovi putopisi i reportaže o našim iseljenicima podučavaju i uspostavljaju pokidane veze.

Milisav Savić u predgovoru, naslovljenom *Sudbine Borhesovskog tipa*, navodi da se „Vuković u knjizi pojavljuje kao neka vrsta sveznajućeg, ali vidljivog, pisutnog pripovedača. Osnovni zadatak pripovedača je da zabeleži razne i neverovatne sudbine ljudi koji su se otisnuli u svet za koricom hleba. Te sudbine prevazilaze ponekad i maštu nekog pisca borhesovskog tipa. Osnovno i nepromenljivo u njima je ljubav prema zavičaju, rodnom kraju. Crna Gora jeste mala, ali zahvaljujući neizmernoj ljubavi njenih iseljenika ona je prisutna gotovo u celom svetu“.⁷

Od početnih poglavlja ove knjige – *Prava veza sa starim krajem, Vječno pružene ruke, Kengur i ptica emu*, preko središnjih – *Kako je Luka Marković nadživio sebe, Susret braće na Pacifiku, Gudvica zemlje i dva kamenčića*, do završnih – *Kenedi iz Virpazara, S Vasojevićima u Pertu, Svijet je mali, Dopisivanje s Lalićem*, cjelokupno ostvarenje *Priče iz Australije* čita se kao neka vrsta starog dnevnika, koji svjedoči o jednom načinu života i ljudima koji lagano postaju predstavnici nekog minolog društvenog i kulturnog sistema.

⁶ Sonja Tomović-Šundić: *Čudesni i usamljenički svijet*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*. Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2013, str. 6.

⁷ Milisav Savić: *Sudbine borhesovskog tipa*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*, Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2013, str. 8.

Vuković pronalazi zanimljive sagovornike, približavajući ih savremenom čitaocu na blizak i profesionalan način. On ne pravi klasični intervju, tipa: pitanje – odgovor, odgovor – pitanje. On prati sagovornika, opisuje ga, bilježi sve što je važno za razumijevanje vremena i ambijenta u kojem se i o kojem se razgovara. Stoga u knjizi *Priče iz Australije* nailazimo na upečatljive portrete ljudi kao što su Luka Marković, čiji je portret o životu prije Australije i mukotrpnom radu u rudniku potkrijepljen i njegovim fotografijama, koje svjedoče o životnim tegobama i iskušenjima kroz koje je prošao na trnovitim životnim stazama. „Ova potresna patriotsko-rodoljubiva poema“, u pogovoru knjizi naglasio je dr Vladimir Pavićević, „oduševljava svojom iskonskom ljubavlju prema zavičaju, a posebno što o našim iseljenicima u toj zemlji najmanje je pisano, a još manje vođeno brige i računa od strane njihove domovine da im olakša mukotrpni život u tuđini“.⁸

Knjiga *Suncokreti na Trafalgaru (Putovanje s piscem svijetom i vremenom)* predstavlja putovanje kroz vrijeme, u kojem je Slobodan Vuković ostavljao pisane tragove koji će nam služiti da dodatno iščitavamo događaje i ljude. Ona nas podstiče da se ponovo vratimo Vukovićevim knjigama i na njenim stranicama sretnemo zanimljive i neobične ličnosti. U kompletnoj kritici, prikazima i osvrtima na Vukovićeve knjige odavno je zapaženo da je malo ko tako dirljivo, prisno i emotivno pisao o našim iseljenicima kao što je to činio Slobodan Vuković.

Suncokreti na Trafalgaru je zbirka izabranih i novih putopisa, zapisa i reportaža koja je izašla 2015. godine u izdanju podgoričkog *Unireksa* i četrnaesta je Vukovićeva knjiga po redu. U predgovoru knjizi Pero Zubac navodi: „Imao sam sreću da poznajem, pa i da drugujem sa najboljim našim putopiscima i piscima putopisnih reportaža, sa Slobodanom Markovićem, Zulfikarom Džumhurom, Momom Kaporom, Tihomirom Lešićem i drugim klasicima ovog teškog i zavodljivog žanra, sve do dugog prijateljstva sa sadašnjom zvezdom ovog roda Zoranom Slavićem, ali moj prijatelj Slobodan Vuković razlikovao se i razlikuje se od svih navedenih časni i nezaboravni imena. On je negovao svoj stil koji se ponajpre odlikuje pričom iz samog života, životopisnošću, spajanjem priče čoveka i priče o čoveku u prostoru, diljem sveta, od velikih prestonica do malih gradova u dalekim predelima, koji svoju priču, monolog, ili dijalog sa piscem, ugrađuju u oslikani predeo rečima, srž samog putopisa koji predele naslikane rečima približava čitaocu, a to i se moglo imenovati filmičnošću putopisnog zapisa“.⁹

⁸ Dr Vladimir Pavićević: *Njegoš i Oktoih sa nama*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*, Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2013, str. 99.

⁹ Pero Zubac: *Umijeće slikanja riječima (Zapis naklonosti pri čitanju izabranih i novih putopisnih reportaža Slobodana Vukovića)*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Suncokreti na Trafalgaru (Putovanje s piscem svijetom i vremenom)*, Unireks, Podgorica, 2015, str. 10.

U ovoj knjizi izložene su putopisne reportaže gotovo sa svih kontinenta, a najviše iz Sjedinjenih Američkih Država, Australije, Kine, Rusije i Latinske Amerike. One predstavljaju u najvećoj mjeri susrete sa našim ljudima koji žive u svijetu, ali i sa domicilnim stanovništvom. Autor je portretisao date zemlje na interesantan i živopisan način, a kao jedne od najinteresantnijih prikazao je Latinsku Ameriku i glavni grad Argentine – Buenos Aires. Po Vukovićevom shvatanju i doživljaju, u njemu je sve reportaža, samo treba znati gledati. Svojim putopisima Vuković nam otkriva sve ljepote, tuge, tragedije, bogatstva, snalažljivosti, ljubavi i susrete naših pečalbara.

„Knjiga Slobodana Vukovića *Suncokreti na Trafalgaru*“, zapaža Žarko L. Đurović, „donosi nam niz zanimljivih reportaža nastalih u vremenskom rasponu dužem od pola vijeka, od 1962. do 2014. godine. Početna stvaralačka intencija vodila je autora novinarskim putem. Opredijelio se da piše reportaže koja su najsloženija i najzahtjevnija novinarska vrsta. U tim prvim novinarsko-literarnim kreacijama mogao je da se iskaže kao darovit žurnalista-pisac koji ima prefinjeni senzibilitet i široko obrazovanje. To su istaknute osobine koje na najljepši način čitaocima preporučuju njegovo stvaralaštvo“.¹⁰

Staro i novo na stranicama ove knjige neprestano se kombinuju i smjenjuju, a za današnje čitaoce, zaključno sa posljednjom, po kojoj je knjiga i dobila naziv – reportaže i zapisi su jednako zanimljivi kao i prije četiri decenije, kada je veći dio nastao. Njihove teme i motive, što se može sagledati i iz naslova poglavlja: *Na Zekovoj glavi, A Tara zabrađena asfaltnom trakom, Jedna neobična ikona, U mlinovima ribničkim, Zelene oči Lima, Fruškom gorom, Jesen u Reževićima, Mojkovac i zima, Crveni pijetao Aca Prijića, Što je Tito rekao Laliću, Sa Krklecom, veselo, Veliki most na Maloj rijeci, Jedinstveni svijet umjetnosti, Crnogorci kasno sazrijevaju, Vozio je Džona Lenona, Susret u Džakarti, Večera na Nijagari, Njegos u Santjagu, Jedan dan u Meksiku, Njujork, Njujork, Telefonski razgovor sa Bukovskim, Pismo iz Pamplone, Omiljena kraljica Jelena, Pariz je najljepši sa proljeća, U gradu Albrehta Direra, Masleša i Crna Gora* – nalazio je u svakodnevnim zbivanjima i ljudima koji su ga okruživali, od šecanja na one koji su postali dio istorije do „običnih“ ljudi iz njegove domaće i inostrane svakidašnjice i okruženja.

„U podnožju spomenika engleskom admiralu Nelsonu na Trgu Trafalgar, koji je učestvovao u 140 bitaka, 40 puta je ranjavan“, Vuković završava svoju knjigu, „četiri velika bronzana lava i fontane, a iznad – Nacionalna galerija, preplavljena posjetiocima, turistima. Desno od ulaza, Van Gogovi „Suncokreti“. Vinsent ih je naslikao još 1888. u Provansi, iste godine kad je

¹⁰ Žarko L. Đurović: *Raskošni opisi*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Suncokreti na Trafalgaru* (Putovanje s piscem svijetom i vremenom), Unireks, Podgorica, 2015, str. 363.

Crna Gora dobila svoj čuveni Imovinski zakonik. U Galeriji su remek djela Mikelandela, Leonarda da Vinčija, Rembranta, Karavađa, Velaskeza, Monea, Sezana, Pisaroa. Gogena... Iznova se vraćam „Suncokretima“ genijalnog Holanđanina, jednog od najvećih svjetskih slikara. Sjutradan dolazim, sjedam na klupu i zurim u „Suncokrete“. Pa opet... I ponovo...“¹¹

Uprkos permanentnoj težnji ka objektivnošću, Vukovićeve reportaže nijesu preslikana stvarnost, već u njih on unosi detalje i elemente vlastitih viđenja, ošućajnosti i doživljajnosti. Njegovi izrazi proizvode olfaktorne, auditivne i emocionalne utiske, što doprinosi da tekst duboko doživljavamo, a što istovremeno predstavlja krunski dokaz da je autor ovladao spisateljskim zanatom u žanrovima kojima se najviše posvećivao. Svoja upoznavanja sa ljudima koji su obilježili XX vijek na jugoslovenskim prostorima u domenu političkog života, kao što su bili Josip Broz Tito, Milovan Đilas, Blažo Jovanović, od umjetnika kičice – Petar Lubarda, Aco Prijić, Risto Stijović, Vojo Stanić, od umjetnika riječi – Mihailo Lalić, Čedo Vuković, Gustav Krklec, Desanka Maksimović, Veljko Petrović, Radovan Zogović, Sreten Perović, Radoslav Rotković, Božo Bulatović, Ahmet Hromadžić, Predrag Matvejević, čuvenih režisera, glumaca, sportista i mnogih drugih – postali su kamenčić ugrađen u literarni mozaik knjiga koje nam je Vuković ponudio i u kojima se na kreativan i originalan način ostvario.

Posmatrani sa stilsko-jezičke strane, Vukovićevi putopisi i reportaže prožete su leksikom u kojoj nalazi mjesto i ona riječ koja će našeg iseljenika podštetiti odakle dolazi. Kroz svojevrsno putovanje po leksičkim zavičajnim stazama, autor pokazuje zavidno poznavanje crnogorskih govornih i jezičkih prilika, kao i one specifičnosti koje su zajedničke za emigrantski način poimanja, doživljavanja i kazivanja. Kad je riječ o vremenu, upadljiva je upotreba narativnog prezenta, kojim postiže da stičemo utisak kako se sve o čemu nam autor govori odigrava upravo pred našim očima, u ovom trenutku.

Vrijednost njegovih tekstova je, između ostalog, i u jednostavnosti pisanja i funkcionalnoj upotrebi riječi kojima se postiže punoća smisla. Njegov izražajni model približava se modelu umjetničkog novinarstva. Vuković njeguje lapidaran stil, koji emanira njegovo izoštrano oko za detalje. Kroz njegove knjige provijava dobroćudni humor i precizno „skeniranje“ likova. Tako osmišljene junake, koji nijesu „zamračeni“ autorskom ambicijom da se raspiše i opasnošću da se „izgubi“ u mnoštvu detalja, ne bi mogao da pruži neko ko dobro ne poznaje ljudsku psihologiju.

¹¹ Slobodan Vuković: *Suncokreti na Trafalgaru (Putovanje s piscem svijetom i vremenom)*, poglavlje: *Suncokreti na Trafalgaru*, Unireks, Podgorica, 2015, str. 362.

Godine 2021. ukazala se potreba da se u jednoj knjizi saberu recenzije, predgovori, prikazi, promotivni govori, osvrti na Vukovićeve knjige, pisma i fotografije. U knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića* (priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković) sabrani su, iz pera pedesetak autora, tekstovi koji su vrednovali Vukovićevo novinarsko i publicističko stvaralaštvo, preporučivali ga za štampu i za čitanje. O stvaralaštvu Slobodana Vukovića pisali su Jevrem Brković, Zuvdija Hodžić, dr Slobodan Vujačić, Milan Stojović, Sergije Lukač, Gojko Dapčević, Milo Kralj, Ratko Đurović, dr Vladislav Pavićević, Dušan Kostić, Kosta Radović, Vera Aleksandrić-Horvat, Dragan Koprivica, Zoja Bojanić, dr Milisav Savić, Miodrag Marović, Dubravka Jovanović, Miletta Radovanović, Jovanka Vukanović, Bogić Rakočević, Pavle Goranović, dr Čedomir Bogićević, Salko Luboder, Miloš Vulević, dr Zorka Milić, Jezdimir Radenović, Pero Zubac, Borko Gvozdinović, dr Slobodan Reljić, dr Ratko Božović, Silvija Monros-Stojanović, Obrad Pavlović, Žarko L. Đurović, Bosiljka Pušić, Miraš Martinović, dr Sonja Tomović-Šundić, dr Draško Došljak, Dobrašin Jelić i ostali. Njihovi tekstovi pregledno su dati u ovom zborniku, budući da su se sa stranica časopisa, revija, novina, „uselili“ u novu literarnu formu.

O autorovom odnosu prema novinarstvu Došljak je zapisao: „Novinarstvo je za Vukovića bilo život. U tom novinarstvu i životu je odabrao najteži put i nešto što je u toj profesiji osobeno ali i najbliže literaturi: intervjui, umjetničke reportaže i putopisi. Njegove knjige su se, s razlogom, rado iščekivale i čitale. One su bile putokazi ka predjelima i ljudima, ka mudrosti i otmenosti, ka daljinama i nezaboravu.“¹²

Književnik Miraš Martinović ističe: „Iseljenici najbolje poznaju domovinu, jer je nose u sebi, kao neodvojiv prtljag života. Van Crne Gore je još jedna Crna Gora. Vuković je našao tu Crnu Goru, preslikao je u svoje zapise i napise, u svoje reportaže, u svoja slova. Ta Crna Gora, drugačija od ove, a dubinski ista, preslikana je na stranice njegovih knjiga. To je novi kontinent ljudi i njihovih sudbina. Nova Atlantida, koja u ovim knjigama izranja, sa svojim posebnostima.“¹³

Djeluje nam da je Vuković stigao do svakog našeg Crnogorca i dao mu mogućnost da iskaže svoju pečalbarsku tugu za domovinom. Recipirajući njegove knjige čitaoci će proputovati svijetom i vremenom, revitalizujući se plemenitom autorskom intencijom i ambicijom da otme od zaborava sve što je

¹² Draško Došljak: *Riječ na svom mjestu*, u knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković, izdavač: porodica Vuković, Podgorica, 2021, str. 10.

¹³ Miraš Martinović: *Povezao kontinente i ljudske sudbine*, u knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković, izdavač: porodica Vuković, Podgorica, 2021, str. 205.

vrijedelo sačuvati, spasiti i zabilježiti. Vukovićeve knjige ujedno čine i dokument o kretanju društvene i pojedinačne svijesti, o različitim „talasima“ naše emigracije, od socijalne koja je šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka išla „trbuhom za kruhom“, do intelektualne koja je „tekovina“ ili posljedica XXI stoljeća i koju u najvećoj mjeri predstavlja tzv. „odliv mozgova“, od ljudi koji su išli za svojim sudbinama i intuicijama, žena u vječitoj potrazi za vlastitim ljubavima i afinitetima, svjedočanstva o našim preprekama, nužnostima, protivrječnostima, lutanjima, padovima i novim usponima.

„Karakteristike stvaralačkog bića Slobodana Vukovića“, zapaža Salko Luboder, „se ogledaju u tome što je on najčešće bio putnik namjernik, strastveni upućenik na daljine, neumorni tragalac za novim prostranstvima, ljudima i sudbinama. Vuković je majstor svog zanata koji umije da te daleke svjetove nama učini bliskim. To postiže svojim izuzetnim darom, čarolijom pisane riječi“.¹⁴

Putopisi Slobodana Vukovića *Proljeće u Bronksu*, *U podnožju Kordiljera*, *Priče iz Australije* i *Suncokreti na Trafalgaru* potvrđuju misao Iva Andrića da čovjek koji nije putovao – nije ni živio. Vuković ima još puno toga da kaže, a dokaz za ovu tvrdnju predstavlja knjiga koja se nalazi u rukopisu pod radnim nazivom *Susreti*. Dosadašnjim ostvarenjima Slobodan nam je približio države i kontinente, kroz koje su daljine postale – zagrljaji.

Literatura

Primarna

- Vuković, Slobodan: *Proljeće u Bronksu*, drugo autorsko izdanje, Podgorica, 2006.
- Vuković, Slobodan: *U podnožju Kordiljera*, Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2012.
- Vuković, Slobodan: *Priče iz Australije*, Sekcija pisaca-radnika Crne Gore, Podgorica, 2013.
- Vuković, Slobodan: *Suncokreti na Trafalgaru – Putovanje s piscem svijetom i vremenom*, Unireks, Podgorica, 2015.

¹⁴ Salko Luboder: *Neumorni svjetski putnik*, u knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković, izdavač: porodica Vuković, Podgorica, 2021, str. 225.

Sekundarna

- Đurović, L. Žarko (2015). *Raskošni opisi*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Suncokreti na Trafalgaru (Putovanje s piscem svijetom i vremenom)*. Podgorica: Unireks.
- Goranović, Pavle (2006). *(Ne)poznati svjetovi*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Proljeće u Bronksu*, drugo izdanje. Podgorica: Samostalno pišćevo izdanje.
- Luboder, Salko (2021). *Neumorni svjetski putnik*, u knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković. Podgorica: Izdavač: porodica Vuković.
- Lukač, Sergije (2006). *Zapisi visokog dometa*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Proljeće u Bronksu*, drugo izdanje. Podgorica: Samostalno pišćevo izdanje.
- Martinović, Miraš (2021). *Povezao kontinente i ljudske sudbine*, u knjizi *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković. Podgorica: Izdavač: porodica Vuković.
- Pavićević, Vladimir (2013). *Njegoš i Oktoih sa nama*, pogovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*. Podgorica: Sekcija pisaca-radnika Crne Gore.
- Pušić, Bosiljka (2021). *Pupčanom vrpcom vezani za Crnu Goru*, recenzija na knjigu Slobodana Vukovića: *U podnožju Kordiljera*, u knjizi: *Putokazi Slobodana Vukovića*, priredili dr Draško Došljak i Danica Vuković. Podgorica: Izdavač: porodica Vuković.
- Racković, Nikola (2009). *Leksikon crnogorske kulture*. Podgorica: DOB.
- Savić, Milisav (2013). *Sudbine borhesovskog tipa*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*. Podgorica: Sekcija pisaca-radnika Crne Gore.
- Tomović-Šundić, Sonja (2013). *Čudesni i usamljenički svijet*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Priče iz Australije*. Podgorica: Sekcija pisaca-radnika Crne Gore.
- Zubac, Pero (2015). *Umijeće slikanja riječima (Zapis naklonosti pri čitanju izabranih i novih putopisnih reportaža Slobodana Vukovića)*, predgovor knjizi Slobodana Vukovića: *Suncokreti na Trafalgaru (Putovanje s piscem svijetom i vremenom)*. Podgorica: Unireks.

Sofija KALEZIĆ

TRAVELOGUES AND REPORTAGES BY SLOBODAN VUKOVIĆ

***(Spring in the Bronx, At the Foot of the Cordillera,
Stories from Australia and Sunflowers on Trafalgar)***

The literary travel form as an expression of the artist's private life, contact with new environments and his intimate reaction to similarities and differences with known cultural codes, is not a rare form in both older and newer Montenegrin literature. This cross-section of travel prose written by local authors can be done from Marko Car and his descriptions of the Bay of Kotor, to Ljubo Nenadović who was not a Montenegrin, but wrote about Montenegro, its rulers and unrivaled inhabitants with inspiration, to more modern travel writers. such as Pavle Đonović, Dušan Kostić, Draško Šćekić, Miroslav Đurović and many others.

Publicist Slobodan Vukovic, a descendant of the famous Montenegrin memoirist Gavro Vukovic, joined the constellation of Montenegrin travel writers and reporters with his extensive work. Vukovic is a decades-long journalist, travel writer, author of numerous studies and columns on topics from public and cultural life. In her work *Travelogues and Reportages by Slobodan Vuković*, the author Dr. Sofija Kalezić introduces us to the extensive bio-bibliography of this author, as well as to his most important collections of reports and travelogues: *Spring in the Bronx, At the Foot of the Cordillera, Stories from Australia and Sunflowers on Trafalgar*.

Key words: *Travelogue, reportage, journalism, travel, America, Australia*